

ASSEMBLEA NACIONAL DE DONES

Dones, cossos i moral. Apunts i recursos sobre treball sexual

Juliol de 2022, CUP, procés de la IIa AN de Dones de la CUP

Mireia Vehí Cantenys



1. NI SON DEBATS NOUS, NI HAN DE TRENCAR EL MOVIMENT

Que el treball sexual i el porno han irromput als debats feministes arran de les darreres iniciatives legislatives al Congrés dels Diputats no és del tot cert. La segona onada feminista referenciada amb la famosa frase de Simone de Bouvard “no es neix dona, s’arriba a ser-ho” situa l’estructura com a clau d’anàlisi del gènere i la desigualtat entre homes i dones – així és com l’acadèmia feminista occidental anomena el període que va des dels anys 60’ fins passats els 80’ del segle XX -. Als anys 80’ als Estats Units les anomenades feministes culturals, sectors organitzats del moviment que sostenien que la cristallització principal del conflicte patriarcal es donava a les relacions sexuals entre homes i dones, van aliar-se amb la dreta per aconseguir la prohibició de la pornografia, conxorxa que va acabar amb el desplegament d’una agenda conservadora per part de Reagan quan arriba al poder, i que va contra dels drets aconseguits pels moviments feministes a partir de l’eclosió del maig del 1968. A finals dels 80’ a Nova York, les anomenades feministes “pro sex” responen en defensa del porno amb un enfocament doble de la sexualitat: aquesta pot ser font de violència, però també camp de desig i de felicitat. Persones de referència al moviment feminista com Paloma Uría i Núria Alabao han treballat molt aquests temes, i podeu aprofundir regardejant entre els seus textos, [aquí](#) l’enllaç a Alianzas Rebeldes (Bellaterra Eds.; 2021), d’on s’extreuen moltes de les referències d’aquest article.

A l’estat espanyol, el moviment feminista implosiona durant la transició amb vindicacions relatives als drets sexuals i reproductius, i amb presència notable arreu dels Països Catalans, [aquí](#) podeu consultar un llibret editat a València l’any 1976 del “Programa del Movimiento Democrático de Mujeres del País Valenciano”. A finals dels 80, i amb una coordinació estatal de les assemblees de dones creades arreu dels territoris, a les jornades feministes a Santiago de Compostela (1989) i a les jornades de Madrid (1993) van tractar-se els elements principals que afecten al debat sobre la prostitució i la qüestió trans – a Madrid –, i l’origen del conflicte de gènere – a Santiago–.

Òbviament, des dels anys 80’ fins avui dia, els feminismes han esdevingut un moviment social de masses, però abans d’aquest escenari, s’ha construït moviment i agenda feminista amb lògiques d’agregació – sense obviar que no és l’únic factor per explicar l’explosió dels feminismes -. A Barcelona des de la dècada dels 2000 cap endavant es construeix una aliança entre feminismes de la diferència, grups feministes no mixtes propers al lesbianisme polític i al moviment que s’anomena butch, i moviments de treballadores sexuals i trans. Pren el nom de transfeminisme, amb una agenda compartida basada en la idea d’un moviment ampli que integri a totes les maneres de viure i expressar el gènere i la militància, i es diferencia de les generacions de feministes de la transició per la seva complexització del gènere, la sexualitat i la importància dels elements simbòlics. Miquel Missé reflexiona sobre aquesta qüestió a l’article “No necesitamos aliados” a Alianzas Rebeldes (enllaç anterior).

És l’espai que lidera les mobilitzacions cada cop més massives a Barcelona, les respostes populars a la violència, i que s’alia amb els feminismes negres i migrants en la darrera part de la 2a dècada del 2000. Aquest front, que es repeteix en altres ciutats de l’estat espanyol, és el que lidera les assemblees de la vaga feminista del 8M, que comença a treballar amb les respostes populars a les agressions masculines, i que manté una aposta organitzativa i de moviment heterogènia. Quasi 40 anys després de les primeres jornades de Madrid i 60 dels primers debats entre les feministes culturals i pro sex americanes, i en plena eclosió del que algunes acadèmiques anomenen la quarta onada feminista amb les vagues del 8M arreu del món, sectors del feminisme a l’estat espanyol problematitzen la prostitució i la qüestió trans, i s’alien amb el PSOE per perseguir el porno i el treball sexual. [Aquí](#) podeu llegir una mica més sobre aquesta mirada.

2. EL COR DEL CONFLICTE DE GÈNERE I DEL MITE DE LA SEXUALITAT FEMENINA

El debat sobre el treball sexual és calidoscòpic, però té elements estructuradors que miraré de desgranar. Aviso que utilitzo recursos d'exposició duals – o blanc o negre –, que són reduccionistes, però que són útils expositivament.

Per una banda la qüestió del gènere: és una construcció social producte de la dialèctica entre les persones i les estructures socials o té a veure amb sentiments derivats de la morfologia sexual? Les relacions sexuals són el centre de la desigualtat entre homes i dones, o poden ser espai pel desig i el plaer? Per altra banda la qüestió de la identitat: el gènere és polititzable en la mesura que és l'expressió col·lectiva de la desigualtat, o el gènere i el sexe tenen a veure amb la suma concatenada d'experiències individuals úniques? En tercer lloc, les dones i els homes, tenim essencialment maneres diferents de relacionar-nos amb el desig i la sexualitat? Les dones tenen unes característiques dòcils, tranquil·les i empàtiques, i els homes es relacionen des d'un desig abrupte, descarnat i emancipat dels cossos aliens? Si construïm un marc feminista en el qual el gènere, més enllà de les discussions sobre el percentatge social i/o biològic, ens interessa en tant que pot ser una identitat polititzable en contextos de desigualtat, i llegim la sexualitat com un terreny on les normes són fonamentalment socials, el treball sexual pot ser un lloc des d'on construir agenda feminista. Políticament, la base de l'aliança és la idea que els drets sumen, i que garantir els drets de les treballadores sexuals és un factor multiplicador pels drets de les dones, premissa que es repeteix en relació a altres col·lectius concrets com el de les persones trans o el de les persones en situació administrativa irregular. Aquest paradigma, per un costat, no obvia que les relacions entre homes i dones es donen en un context patriarcal, que l'anàlisi del poder no és útil si es basa en el que s'ha anomenat les "olimpíades de l'opressió" i la competència de dolors individuals, ni tampoc si banalitza comparativament el privilegi, equiparant treballs amb reconeixements morals molt diferents, o fins i tot ignorant eixos d'opressió com el racisme.

I, per altre costat, entén la prostitució com un treball – en tant que és una activitat on es ven la força de treball per aconseguir un salari –, com un terreny d'experiències molt diferents que poden ser empoderadores en tant que comparteixen un context de desigualtat, i posiciona a les dones que l'exerceixen com a subjectes amb agència i poder.

3. APUNTS SOBRE VIOLÈNCIES

Hi ha altres formes d'entendre el treball sexual que es basen en la idea del gènere com una experiència essencial, que concentra la tensió en les relacions privades i sexo afectives, i, en conseqüència, que les relacions heterosexuales són un tauler de perills i violències. En aquest paradigma el treball sexual és, sempre, una performació concreta del poder de la masculinitat que anul·la el consentiment. Aquí es fa especial èmfasi a la mediació econòmica entre treballadora i client, que opera com a metàfora de la compra de cossos, alhora que funciona com a la ficció del consentiment. El principal argument és la violència: no hi pot haver forma alternativa d'habitar el treball sexual que el vassallatge patriarcal. D'aquí emana la justificació central de l'abolicionisme: s'ha de salvar a les dones que es prostitueixen de la violència, al marge de la vivència concreta que tinguin, perquè fins i tot aquelles que no tinguin una experiència traumàtica i estiguin convençudes d'exercir-la en llibertat, s'autoenganyen com a recurs per la supervivència moral.

Per parlar amb rigor de violències, hem de partir primer de la realitat: no hi ha gaires dades globals sobre prostitució al Regne d'Espanya, ni sobre les condicions de l'exercici, i s'han d'anar a buscar dades parcials a les CCAA. La Tresoreria de la seguretat social l'any 2006 feia un estudi en el que estimava que més de 100.000 dones es prostituïen a l'estat, tot i que altres referències parlen de fins a 300.000 dones; el Ministeri de l'interior l'any 2015 parlava de 45.000 dones; i RTVE publicava una [notícia](#) el maig del 2022 que tornava a xifrar la quantitat entre 100.000 i 120.000 dones. Hi ha poca garantia estadística i, en conseqüència, pocs estudis de referència, i la situació de "clandestinitat" de moltes dones genera un biaix importantíssim a l'hora de fer recerca. En aquesta [entrevista](#) a Carmen Meneses es detallen els resultats d'un estudi fet a Euskadi recentment.

Malgrat el codi penal espanyol castiga amb penes molt altes el proxenetisme coactiu, la tracta de persones i la violència sexual, altres àmbits com la llei d'estrangeria i els seus derivats, el biaix patriarcal de la majoria de sentències judicials, l'estigma de "puta" alhora de denunciar, o la proliferació de normatives penalitzadores, configuren el que anomenem violència institucional, i dificulten que les dones denunciïn en cas d'agressió.

Tal com mostren la majoria d'estudis d'entitats que atenen a les treballadores i les dades parcials que hi ha, un alt percentatge de dones es troben en una situació administrativa irregular, o bé són migrants i han de lidiar amb la llei d'estrangeria. Metges del món, en un [informe](#) encarregat pel Ministeri de Sanitat l'any 2020, conclou que de les 8000 dones ateses per l'entitat aquest mateix any, el 90% són migrants i la majoria estan en situació administrativa irregular. Òbviament, les dones que s'acullen a un servei d'una entitat sense ànim de lucre no representen la totalitat del col·lectiu, però ens permeten fer-nos una imatge de la situació de les persones més vulnerables. La llei d'estrangeria és per aquestes dones una font de violència constant, que es combina, en el cas de les que treballen al carrer – o almenys la captació de clientela –, amb les sancions de les ordenances del civisme i d'espai públic.

La violència institucional també deriva de legislacions com la que ha proposat el PSOE al Congrés dels Diputats, que entén tot el proxenetisme com a coactiu – és a dir, fa llei la idea que el treball sexual només es dona en contextos de violència, independentment dels tractes concrets als quals han arribat les dones –, transforma en il·lícita tota la publicitat relativa a la venda de serveis sexuals – abocant a les dones a formes de publicitat velada i a captació de clientela al carrer –, i malgrat mira de protegir a les dones de les sancions, té per objectiu acabar amb la prostitució i, per tant, nega la possibilitat d'exercir-la voluntàriament, dificulta fer-ho en condicions públiques i regulades, i amplia el marge de

Hi ha altres formes d'entendre el treball sexual que es basen en la idea del gènere com una experiència essencial, que concentra la tensió en les relacions privades i sexe afectives, i, en conseqüència, que les relacions heterosexuales són un tauler de perills i violències. En aquest paradigma el treball sexual és, sempre, una performació concreta del poder de la masculinitat que anul·la el consentiment. Aquí es fa especial èmfasi a la mediació econòmica entre treballadora i client, que opera com a metàfora de la compra de cossos, alhora que funciona com a la ficció del consentiment. El principal argument és la violència: no hi pot haver forma alternativa d'habitar el treball sexual que el vassallatge patriarcal. D'aquí emana la justificació central de l'abolicionisme: s'ha de salvar a les dones que es prostitueixen de la violència, al marge de la vivència concreta que tinguin, perquè fins i tot aquelles que no tinguin una experiència traumàtica i estiguin convençudes d'exercir-la en llibertat, s'autoenganyen com a recurs per la supervivència moral.

Per parlar amb rigor de violències, hem de partir primer de la realitat: no hi ha gaires dades globals sobre prostitució al Regne d'Espanya, ni sobre les condicions de l'exercici, i s'han d'anar a buscar dades parcials a les CCAA. La Tresoreria de la seguretat social l'any 2006 feia un estudi en el que estimava que més de 100.000 dones es prostituïen a l'estat, tot i que altres referències parlen de fins a 300.000 dones; el Ministeri de l'interior l'any 2015 parlava de 45.000 dones; i RTVE publicava una [notícia](#) el maig del 2022 que tornava a xifrar la quantitat entre 100.000 i 120.000 dones. Hi ha poca garantia estadística i, en conseqüència, pocs estudis de referència, i la situació de "clandestinitat" de moltes dones genera un biaix importantíssim a l'hora de fer recerca. En aquesta [entrevista](#) a Carmen Meneses es detallen els resultats d'un estudi fet a Euskadi recentment.

Malgrat el codi penal espanyol castiga amb penes molt altes el proxenetisme coactiu, la tracta de persones i la violència sexual, altres àmbits com la llei d'estrangeria i els seus derivats, el biaix patriarcal de la majoria de sentències judicials, l'estigma de "puta" alhora de denunciar, o la proliferació de normatives penalitzadores, configuren el que anomenem violència institucional, i dificulten que les dones denunciïn en cas d'agressió.

Tal com mostren la majoria d'estudis d'entitats que atenen a les treballadores i les dades parcials que hi ha, un alt percentatge de dones es troben en una situació administrativa irregular, o bé són migrants i han de lidiar amb la llei d'estrangeria. Metges del món, en un [informe](#) encarregat pel Ministeri de Sanitat l'any 2020, conclou que de les 8000 dones ateses per l'entitat aquest mateix any, el 90% són migrants i la majoria estan en situació administrativa irregular. Òbviament, les dones que s'acullen a un servei d'una entitat sense ànim de lucre no representen la totalitat del col·lectiu, però ens permeten fer-nos una imatge de la situació de les persones més vulnerables. La llei d'estrangeria és per aquestes dones una font de violència constant, que es combina, en el cas de les que treballen al carrer – o almenys la captació de clientela –, amb les sancions de les ordenances del civisme i d'espai públic.

La violència institucional també deriva de legislacions com la que ha proposat el PSOE al Congrés dels Diputats, que entén tot el proxenetisme com a coactiu – és a dir, fa llei la idea que el treball sexual només es dona en contextos de violència, independentment dels tractes concrets als quals han arribat les dones –, transforma en il·lícita tota la publicitat relativa a la venda de serveis sexuals – abocant a les dones a formes de publicitat velada i a captació de clientela al carrer –, i malgrat mira de protegir a les dones de les sancions, té per objectiu acabar amb la prostitució i, per tant, nega la possibilitat d'exercir-la voluntàriament, dificulta fer-ho en condicions públiques i regulades, i amplia el marge de patir situacions de violència.

Amnistia Internacional ha publicat recentment un [estudi](#) sobre els efectes d'aquest tipus de legislació a Irlanda punitivista i abolicionista. Les conclusions són claríssimes: les mesures prohibicionistes generen més indefensió a les dones, que ja reben la violència institucional de les lleis d'estrangeria i de les ordenances cíviqes, que es veuen abocades a exercir d'amagades, al carrer i sense espais segurs on associar-se i tenir infraestructura pròpia i, per tant, estan molt més exposades a les possibles agressions dels clients.

Si bé a nivell internacional no hi ha un consens de l'acadèmia feminista que el treball sexual és violència patriarcal, la majoria d'autores assenyalen a la violència institucional com un factor multiplicador d'altres violències.

Per raons d'inexpertesa no m'extendré en analitzar la tracta de persones amb finalitats d'explotació forçada, i per raons d'espai tampoc desmuntaré l'argument que relaciona les polítiques punitivistes amb la fi de la tracta, però us recomano aquesta entrevista a Clarissa Velocci al programa Terrícoles de Btv

4. ESTIGMA

Hi ha un altre debat que volta el de la violència, i és si el treball sexual és una feina com qualsevol altra i, per tant, si es pot analitzar amb els mateixos termes. El debat versa altre cop sobre la vivència de la sexualitat de les dones; el poder, la masculinitat i les formes de desig masculí; i sobre la relació entre prostitució i patriarcat. Les perspectives punitivistes i les connotacions socials majoritàries de la “puta” coincideixen en un imaginari que entén les dones prostitutes com a víctimes, sotmeses als desitjos il·limitats dels homes, preses pel patriarcat més ferotge, i completament alienades. És el que les perspectives crítiques han anomenat estigma, i té un impacte brutal a la vida social i familiar de les dones prostitutes.

En primer lloc, sobre imaginari i treball sexual, és important aclarir que el treball sexual no és el mateix que la tracta amb finalitats de prostitució forçada. La tracta és economia criminal, amb uns 40 milions de víctimes a nivell mundial, i en el cas concret de l'estat espanyol, i que tinguin finalitats d'exploració sexual, la [Policia Nacional](#) parla de 5000 casos detectats entre 2017 i 2020.

En segon lloc, hi ha diverses maneres d'incorporar-se al treball sexual: el component econòmic, la pressió i l'exclusió que infringeix la llei d'estrangeria, les addiccions, i també el complet catàleg de possibilitats d'intercanvi en context d'heteropatriarcat que acaben transformant-se en dinàmiques de prostitució. És obvi que aquest darrer no pot explicar totes les vivències, però s'interrelaciona amb la resta de factors. L'heteropatriarcat situa a les dones en una posició de submissió en relació a la masculinitat hegemònica, i el cos esdevé la metàfora de la bellesa, el desig i també de la dominació. És en aquest terreny, que el cos i el desig poden ser monedes de canvi, en el marc de la prostitució o fora d'aquest, i poden formar part d'estratègies quotidianes de supervivència. Relacions sexuals mediades per interessos, matrimonis amb vides sexuals condicionades a desitjos masculins, relacions sexuals en contextos de violència o fins i tot concessions per sortir de situacions no desitjades. El ventall de possibilitats dels usos del cos, del desig fingit, o de l'intercanvi velat, poden aproximar-nos a la prostitució i les múltiples formes d'exercir-la des d'un enfocament que desplaci la mirada victimològica, i entengui que la vivència no ha de ser sempre traumàtica. L'ús del cos i de la sexualitat ha sigut històricament un camp abonat a la violència patriarcal, però també un temple de resiliència i font de múltiples estratègies de supervivència.

En tercer lloc, una de les fonts de l'estigma és també el component dissident del treball sexual en relació al rol femení en el sí de la família i de la societat. L'heteropatriarcat construeix rols de gènere que atribueixen maneres concretes de relacionar-se sexualment als homes i a les dones, en les que a ells se'ls hi suposa un desig abrupte, dur i descontrolat, i a elles un de dolç, empàtic i tranquil. Aquestes construccions socials del desig tenen a veure, també, amb la idea que els homes no tenen límits i control per si sols, i expliquen concepcions del consentiment com la recent incorporada a la llei de violència sexual del “sí és sí”. Aquestes posicions s'escapen dels anàlisis estructurals dels rols de gènere, entenen els homes des d'una posició biològica que té pulsions descontrolades, i forcen a les dones a tenir un rol de contenció, tant per no patir violència, com per sostenir els límits que haurien de ser col·lectius. És una visió que, contràriament als arguments que es fan servir per defensar-la, desresponsabilitza als homes de la violència masclista – si és una qüestió superior a ells, cal respondre amb càstig perquè no hi ha horitzó possible de canvi –, i ubica a les dones en una posició de perill permanent, i en una necessitat constant de tutel·latge per poder viure una vida sense violència.

Laura Macaya ho analitza des de l'economia política que estableix com a fonamental el paper de la família i la dona en la reproducció social, en una mena de rol de monitoratge perquè els homes no

es “desmadrin”. *La productividad capitalista debía ser garantizada mediante la reclusión de la sexualidad en el ámbito de la alcoba (...) El constreñimiento sexual de las mujeres supuso situar a las mismas como garantes de la conservación de la familia, los valores tradicionales, la reproducción humana y con ello del funcionamiento de la economía política (Macaya, 2021, 113).*

5. HORITZÓ: FEMINISMES

En primer lloc, i per acabar l'article, vull aclarir que l'emergència a resoldre des del moviment feminista no són els debats teòrics sobre el treball i la violència, sinó qüestions sobre agència i legitimitat, que tenen a veure amb qui pot formar part del subjecte feminista. I massa sovint, es miren de resoldre sense les treballadores sexuals, portant els termes de la discussió a l'abstracte, allunyant-la completament de la realitat material i quotidianitat de les dones, i sense incorporar la seva experiència. Quan se les exclou dels debats estratègics, es nega, de facto, la seva agència, contravenint el principi feminista del reconeixement i la veu pròpia, que algunes autores han anomenat *herstory*, i negant una premissa fonamental en l'abordatge de les violències masclistes, el principi de veracitat de la versió de la víctima. Per altra banda, els debats sobre l'agència i el subjecte feminista, colinden amb els de la qüestió trans, on també es disputa la legitimitat de qui pot ser feminista.

En segon lloc, els feminismes són la pulsio política més transformadora que hi ha actualment arreu del món, ja que emanen d'anàlisis que van a l'arrel de la construcció internacional de l'economia política i la distribució social del treball, la riquesa i els drets. És des d'aquesta perspectiva que els feminismes han de ser un moviment ampli, de subjectivitats polítiques confraternades en la demanda de drets, i d'horitzons futurs emancipadors per a totes les persones.

En el cas de les treballadores sexuals, els feminismes han de ser un espai d'aliança, i han de fer seves les reivindicacions de drets de les persones que es prostitueixen. La idea és senzilla: els drets de les treballadores sexuals són drets, també, per a les resta de dones i persones que s'organitzen contra un model de sexualitat, gènere, distribució del poder i de la riquesa injust. Prohibint el treball sexual no s'acaba amb la prostitució, s'acaba amb els drets de les persones que l'exerceixen. Recomano aquesta [ponència](#) de Paula Sánchez sobre marcs reguladors i la necessitat de reivindicar drets, i aquesta entrevista [publicada](#) a Catarsi de Rob Knox sobre la llei, la relació amb la realitat material, i la naturalesa racial del capitalisme.

I acabo, amb dues coses. Una referència, a Mary Shelley *It is justice, not charity, that is wanting in the world* – és justícia i no caritat el que espera el món -. Ella és l'autora de Frankenstein, i a part de la clarividència de la frase, la rondalla de la creació del monstre és una bona metàfora per explicar que el punitivisme només obre la porta a més punitivisme i a més censura.

La segona i darrera, l'evidència que tot el que s'exposa a l'article és fruit del coneixement col·lectiu, ho he intentat referenciar amb els articles i les entrevistes, tot i que per qüestions d'espai m'he deixat al tinter persones que porten molts anys generant discursos i estudis amb perspectiva feminista. El coneixement, com no podia ser d'altra manera, és també part del moviment, de molts anys de debats, tallers i de molta gent que ha construït intel·ligència col·lectiva feminista.

Un moviment que, avui, és garantia d'esperança en un món cada dia és més incert.

BIBLIOGRAFIA

[Amnistia Internacional. 2021. Vivimos en un sistema violento. Violencia sexual contra trabajadores y trabajadoras en Irlanda.](#)

[Alabao, N. 2019. El feminismo que se mira al espejo del conservadurismo. Publicat a El Salto Diario l'octubre del 2019. Pensamiento | El feminismo que se mira en el espejo del conservadurismo - El Salto - Edición General](#)

[Médicos del mundo. 2020. La prostitución como forma de violencia de género](#)

[Rubio Rodríguez, P. 2020. Trabajo sexual. Dispositivos de control y de resistencia Revista del Laboratorio Iberoamericano para el Estudio Sociohistórico de las Sexualidades](#)

Serra, C. Macaya, L. Garaizabal, C. (Coord). 2021. Alianzas Rebeldes. Barcelona. Bellaterra Edicions. Entrevistes

[Entrevista a Carmen Meneses per Maialen Ferreira, publicada a ElDiario.es el juny del 2022](#)

[Entrevista a Rob Knox realitzada per Ainhoa Douhaibi, publicada a Catarsi el novembre del 2021.](#)

Referències audiovisuals

Ponència de Paula Sánchez al Congrés especialitzat sobre el treball sexual de Ipar Hegoa Fundazioa el novembre el 2019: Trabajo sexual: ¿Criminalización o reconocimiento? Paula Sánchez - YouTube

Entrevista a Clarisa Velocci al programa Terricoles de Btv el juny del 2019. Entrevista a Clarisa Velocci - Terricoles | betevé - YouTube